

კიდევ ერთხელ „კოლაელ ყრმათა წამების“
დათარიღების შესახებ

ნაშრომის მიზანია წარმოვანიოთ არგუმენტები, რომლებიც კიდევ უფრო გაამყარებს ჩვენ მიერ გამოქვეყნებულ ნაშრომში - „უძველესი ქართული მარტიროლოგიური თხზულება“ გამოთქმულ მოსაზრებას „კოლაელ ყრმათა წამების“ შექმნის ეპოქის განსაზღვრის შესახებ.

თხზულებაში ასახული პერიოდისთვის დამახასიათებელი კულტურულ ისტორიული წანამძღვრებისა და სხვა ფაქტორების გათვალისწინებით გამოვთქვით ვარაუდი, რომ კოლაელ ყრმათა მარტვილობა 260-303 წლების ახლოს უნდა იყოს დაწერილი. სწორედ ეს თვალსაზრისი იქცა კამათის საგნად სამეცნიერო ლიტერატურაში. აღსანიშნავია ისიც, რომ მეცნიერთა ერთმა ნაწილმა ჩვენი მოსაზრება გაიზიარა.

ნაშრომში განხილულია ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორ ია გრიგალაშვილის მიერ ჩვენი მოსაზრების საწინააღმდეგოდ გამოთქმული არგუმენტები და დასაბუთებულად უარყოფილია თითოეული მათგანი. ხაზგასმულია, რომ დათარიღებისას სამართლებრივი ნორმების გარდა ვეყრდნობოდით საეკლესიო ლიტურგიკული კანონის, საეკლესიო დისციპლინარული წესის, ნაწარმოებში აღწერილი კონფესიონალური სიტუაციისა და თხზულებაში ასახული პერიოდისათვის დამახასიათებელ კულტურულ-ისტორიული წანამძღვრების გამოწვლილვით განხილვას.

2003 წელს ჩემ მიერ გამოქვეყნებული ნაშრომი - „უძველესი ქართული მარტიროლოგიური თხზულება“ - მიზნად ისახავს ქართულენოვანი ეკლესიის წიაღში შექმნილი თხზულების — „კოლაელ ყრმათა წამების“ შექმნის ეპოქის განსაზღვრას.

მარტიროლოგიური ნაწარმოების დაწერის დროის დაზუსტებისას თხზულებაში ასახული საეკლესიო ლიტურგიკული ხასიათის კანონის, საეკლესიო დისციპლინარული წესის, სამართლებრივი ნორმების, მოთხრობაში წარმონეწილი კონფესიონალური სიტუაციისა და თხზულებაში ასახული

პერიოდისათვის დამახასიათებელი კულტურულ-ისტორიული წანამძღვრების გათვალისწინებით გამოვთქვი მოსაზრება, რომ წამებულთა ცხოვრებაში მოთხრობილი ისტორია გალიენუსის 260 წლის ტოლერანტული ბრძანებულების შემდგომ დიოკლეტიანეს 303 წლის ედიქტით ქრისტიანთა დევნის გამოცხადებამდე მომხდარ ამბავს უნდა წარმოაჩენდეს და, ვინაიდან კოლაელ ყრმათა წამების ავტორი თხზულებაში აღწერილი ამბის თვითმხილველად დავსახე, ამდენად კოლაელ ყრმათა მარტვილობის ამსახველი ნაწარმოები 260-303 წლების ახლო ხანებში დაწერილ თხზულებად მივიჩნე.

აქვე აღვნიშნავ, რომ ქართული ლიტერატურის ისტორიის ისეთმა მკვლევრებმა, როგორებიც იყვნენ რევაზ ბარამიძე და რევაზ თვარაძე, ჩემი ნაშრომის გათვალისწინებით ქართული მწერლობის ჩვიდმეტსაუკუნოვან ისტორიაზე მსჯელობა მართებულად მიიჩნიეს (ბარამიძე, 2003: 55; თვარაძე, 2005: 190). ამასთანავე, უინტერესო არ უნდა იყოს, რომ პარიზში არსებულმა გამომცემლობამ «Mare & Martin» 2007 წელს წიგნად გამოსცა ჩემი გამოკვლევის ფრანგული თარგმანი: 'Le martyre des enfants de Kola'.

ახლა კი იმის შესახებ, რომ „კოლაელ ყრმათა წამების“ დათარიღების საკითხით დაინტერესებული ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი ია გრიგალაშვილი, ჩემ მიერ ამავე საკითხისადმი მიძღვნილ გამოკვლევაზე დაყრდნობით თხზულების დაწერის დროის ზედმიწევნით დაზუსტების მცდელობისას, წერს, ვითომც მე მოთხრობაში აღწერილი ამბავი 313 წლის მილანის ბრძანებულების გამოქვეყნებამდე მომხდარ მოვლენად მიმაჩნდეს, რადგან ამ პერიოდისათვის ქრისტიანობა ნებადართულ რელიგიად გამოცხადდა და თითქოს ვვარაუდობდე, რომ ნაწარმოები 260-313 წლებში უნდა იყოს დაწერილი (გრიგალაშვილი, 2010: 26).

სრულიადაც არა, ასეთი რამ არამც თუ არ დამიწერია, აზრადაც არ გამიფლია, რადგანაც თხზულებაში გადმოცემული ისტორია, როგორც უკვე მოგახსენეთ, სავარაუდოდ დიოკლეტიანეს მიერ 303 წელს გამოცემული ედიქტის საფუძველზე ქრისტიანთა დევნის დაწყებამდე, ეკლესიათა მშვიდობისმყოფელი პერიოდის ამსახველ მოვლენად მიმაჩნია (ჩოლოყაშვილი, 2003: 38-40), ხოლო რაც შეეხება იმას, რომ თურმე, როგორც ქალბატონი ია აღნიშნავს, ნაწარმოების

დათარიღების საკითხის თაობაზე მსჯელობისას, ვითომცდა, უპირატესად თხზულებაში ასახულ მართლმსაჯულების ანალიზს ვეყრდნობი, სინამდვილეს არ შეესაბამება, რის გამოც იძულებული ვარ გავიმეორო და კიდევ ერთხელ ვთქვა: ნაშრომში — უძველესი ქართული მარტიროლოგიური თხზულება“ — გამოთქმული მოსაზრებები სამართლებრივი ნორმების გარდა, ეფუძნება საეკლესიო ლიტურგიკული კანონის, საეკლესიო დისციპლინარული წესის, ნაწარმოებში აღწერილი კონფესიონალური სიტუაციის და თხზულებაში ასახული პერიოდისათვის დამახასიათებელ კულტურულ-ისტორიული წანამძღვრების გამოწველივით განხილვას.

დიდ უცნაურობას ვაწყდებით, როდესაც ქალბატონი ია წერს, ბიძინა ჩოლოყაშვილი „...იმჟამინდელი რომაული მართლმსაჯულების ნიუანსების ანალიზის მეშვეობით მნიშვნელოვან დასკვნებს გვთავაზობსო...“ და იქვე დასძენს, რომ, მისი თვალსაზრისით, „...მეტ დასაბუთებას მოითხოვს იმის მტკიცება, რომ იბერიაში რომაული სამართლის დამკვიდრება ისტორიულ ფაქტად მივიჩნით...“ (გრიგალაშვილი, 2010: 25). ამას წერს, თუმც თვითონ თავს არ იწუხებს, ან სათანადო არგუმენტებით უარყოს მდინარე მტკვრის სათავეში ყრმათა წამების პერიოდისათვის რომაული სამართლის არსებობა. ანდა, რადგანაც ამ შეგონებისდა მიუხედავად თავად ქალბატონი ია ნაწარმოების დათარიღების თაობაზე მსჯელობისას ეჭვის ქვეშ არ აყენებს ჩვენ დასკვნებს „კოლაელ ყრმათა წამებაში“ ასახული სამართალწარმოების რომაული სამართლის ნორმებად მიჩნევის თაობაზე, და სავსებით იზიარებს სამართლის ნორმების გათვალისწინებას თხზულებაში აღწერილი მოვლენების დათარიღების საკითხებთან დაკავშირებით, ალბათ, ვალდებული იყო უფრო დამაჯერებელი არგუმენტებით განემტკიცებინა მისი თვალსაზრისით ჩემ მიერ „არცთუ მყარად“ დასაბუთებული შეხედულება და მხოლოდ ამის შემდგომ გაეზიარებინა ნაშრომში წარმოდგენილი მოსაზრებები.

თუკი მოსაზრება საეჭვოა, მაშინ როგორღა გამოძინარეობს ამ „არასანდო“ მოსაზრებიდან მნიშვნელოვანი დასკვნები?!

ნათქვამთან დაკავშირებით, გვმართებს, გრიგალაშვილის მორიგი შენიშვნაც განვიხილოთ: ნაწარმოების შექმნის თარიღის კვლევა-ძიებისას ქალბატონი ია ყალბი მოწიწებით წერს:

„...ბატონი ბიძინა საინტერესოდ მსჯელობს აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით, მართლაც მნიშვნელოვანია იმუამინდელი სამართლის ნორმების მხედველობაში მიღება საკითხავის დათარიღების საკითხებთან დაკავშირებით, ოღონდ აქ ერთი უხერხულობა იქმნება, თუკი ნიზიბინის ზავი დაიღო 298 წელს, მაშინ, ბუნებრივია, რომაული კანონმდებლობა იბერიასში უნდა აღსრულებულიყო ამ პერიოდიდან. ზემოთქმულიდან გამომდინარე, მოკრძალებით გამოვთქვამთ ვარაუდს, რომ საკითხავი შესაძლოა 298-313 წლებში იყოს შექმნილი...“-ო (გრიგალაშვილი, 2010: 26).

საქმე ისაა, რომ რომის პროვინციებში რომაული სამართლის გავრცელების საკითხი სრულიად სხვაგვარ მიდგომას მოითხოვს. სახელდობრ, რომის იმპერიისადმი ამა თუ იმ ქვეყნის დაქვემდებარება არ განაპირობებდა დამორჩილებულ ქვეყანაში რომაული სამართლის განხორციელებას — რომის პროვინციებში რომაული მართმსაჯულების ამოქმედება ეფუძნებოდა ადგილობრივ მოსახლეობაში რომის მოქალაქეობის გავრცელებას.

დროებით, ჩემი ნაშრომის კრიტიკული შეფასების მიმოხილვას შევწყვეტ, და მკითხველს განვუმარტავ, რომ ჩემ მიერ შესრულებული მონოგრაფიული გამოკვლევა საშუალო სკოლებისა და ჰუმანიტარული კოლეჯების მოსწავლეებისათვის არ არის დაწერილი, და ამიტომ, ნაშრომში დაწვრილებით არ შევხებოვარ მეცნიერთათვის კარგად ცნობილ საკითხებს.

მკითხველს კი შევასხენებ, რომ კარაკალას 212 წლის Lex Antoniniana de civitate კანონის თანახმად, რომის იმპერიის პროვინციების ყოველი თავისუფალი მოსახლისათვის რომის მოქალაქეობის მინიჭების უფლების განვრცობამ (გარდა, ე.წ. *dedicicii*) განაპირობა რომაული სამართლის გავრცელება იმპერიის მთელ ტერიტორიაზე, იმ პროვინციებშიც კი, სადაც კარაკალას ედიქტამდე ადგილობრივი სამართალი მოქმედებდა (პოკროუსკი, 1999: 191). დიას, ამა თუ იმ ფორმით იმპერიის სასარგებლოდ სამხედრო სამსახურში მსახურება, მნიშვნელოვანი საშუალება იყო რომის მოქალაქეობის გასავრცელებლად არა რომანიზირებულ რეგიონებში (Goodfellow, 1935: 71). რომის მოქალაქეობის გავრცელების პრაქტიკიდან ცნობილია, რომ რომაელები რომის მოქალაქეობას ანიჭებდნენ, როგორც პი-

როვნებას, ასევე, გარკვეულ შემთხვევაში მთელ თემს (მაშკინი, 1945: 359).

ახლა კი, იმისათვის, რათა ქათულენოვანი სამყაროს განუყოფელი ნაწილის - კოლას ხეობის რომის კულტურულ-პოლიტიკური გავლენის სფეროში მოქცევის ისტორიულ პერსპექტივაში აღქმა გაგვიადვილდეს, შეგახსენებთ, რომ რომის პოლიტიკური არეალის გაფართოების მიზნით, მას შემდგომ, რაც ძვ.წ. 66 წელს გნეუს პომპეუსს მაგნუსის აღმოსავლური ლაშქრობის შედეგად მითრიდატე VI ევპატორი რომაელებმა პონტოდან განდევნეს, პონტო ამიერკავკასიაზე რომის საომარი მოქმედებების საყრდენად გადაიქცა.

პომპეუსის მიერ სომხეთის დაპყრობის შემდგომ რომის პოლიტიკური გავლენის კავკასიონის ქედამდე განვრცობის მიზნით ძვ.წ. 65 წელს რომაელთა მხედართმთავარმა პომპეუსმა ქართლის (ბერძნულ-ლათინური — იბერიის) დასაპყრობად ილაშქრა. ქართველები დამარცხდნენ, და რომს დამორჩილებული იბერია რომაელთა მეგობრად და მოკავშირედ გამოცხადდა. ამის მერე პომპეუსი კოლხეთში გადავიდა. კოლხეთმა რომის პროტექტორატი აღიარა. მოგვიანებით, ალვანეთის დაპყრობით ამიერკავკასია რომაელთათვის ერთიან გეოპოლიტიკურ სივრცედ მოიაზრებოდა.

ასეთნაირად, პონტოს, სომხეთის, ალვანეთის, იბერიისა და კოლხეთის მოსახლეობა ძვ.წ. I საუკუნის შუა ხანებიდან მოყოლებული საუკუნეების განმავლობაში რომის პოლიტიკური გავლენის სფეროში იყო მოქცეული, რამაც განაპირობა რომის იმპერიის შემადგენლობაში შემავალი ამიერკავკასიის მოსახლეობის კულტურული ინტეგრაცია რომაულ სამყაროსთან.

რაც არ უნდა ითქვას, სასანური ირანის გაძლიერებამდე, III საუკუნის 40-იან წლებამდე, ანუ სანამ სასანელებსა და რომაელებს შორის ძალთა თანაფარდობა შეიცვლებოდა, ამიერკავკასია რომის დაქვემდებარებაში იმყოფებოდა.

ყოველ შემთხვევაში, 230-265 წლებში მოღვაწე იბერიის მეფის ამაზასპის მოკავშირეობა რომის დაქვემდებარებაში მყოფ სომხეთის მეფესთან (ხორენაცი, 1984: 154), ქართველთა მეფეს რომის მოკავშირედ წარმოაჩენს. თუმც, მას შემდგომ, რაც ამაზასპმა „...შეიყუარნა სპარსნი...“ მაშინ „...განდგნეს ერისთავნი დასავლეთისანი ხუთნი: ორნი ერისთავნი ეგრისისანი, ერთი ოძრჭისა, ერთი კლარჯეთისა და ერთი წუნდისა. ეზრახნეს ესე

სომეხთა მეფესა, და ითხოვეს ძე მისი მეფედ, რამეთუ დის-
წული იყო ამაზასპისი. მაშინ სომეხთა მეფე ძალითა მრავლი-
თა წარმოემართა ქართლად, და მოირთო ძალი საბერძნეთით-
ცა...“ (მროველი, 1955: 57), ვინაიდან, მატიანეში საბერძნეთად
მოხსენიებულ ქვეყანაში რომის იმპერია იგულისხმება და სა-
სანელთა აგრესიის განეიტრალების მიზნით ირანზე ორიენტი-
რებული ამაზასპის წინააღმდეგ, ეგრისის ორ ერისთავს, ოძრ-
ხის, კლარჯეთის და წუნდის ერისთავებს რომაული ჯარით
გაძლიერებულ, რომის მეგობარ და მოკავშირე სომხეთის მე-
ფესთან ერთად, ერთობლივი კოალიცია შეუქმნიათ, უეჭველია,
დასაბამიდანვე წუნდის საერისთაოს შემადგენლობაში შემა-
ვალი კოლას ხეობის მოსახლეობა III საუკუნის განმავლობაში
უთუოდ რომის კულტურულ-პოლიტიკური გავლენის სივრცეში
ყოფილა ჩართული.

ამის თქმისას ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ 298
წელს რომსა და სასანურ ირანს შორის დადებული ნიზიბინის
ორმცწლიანი ზავით სომხეთი და იბერია რომის იმპერიის
გავლენის სივრცეშია. ნიზიბინის საზავო ხელშეკრულებით
იბერიაში მეფეს რომი ნიშნავდა.

298 წლის საზავო გარიგებამდე უფრო ადრე, აღმოსავ-
ლეთში რომის იმპერატორ მარკუს ავრელიუს კარუსის ტრი-
უმფალურმა ლაშქრობამ აიძულა სასანელთა იმპერია 283
წელს ზავი დაედო რომაელებთან, რის საფუძველზეც, რო-
გორც ცნობილია, მესოპოტამია და სომხეთი, თუ მისი ნაწილი,
რომის იმპერიის გავლენის არეში მოექცა (ჩრისტენსენი, 1965:
113-114; ჯანაშია, 1973: 58-59).

როგორც ხედავთ, ქართულენოვანი სამყარო საუკუნეების
განმავლობაში რომის პოლიტიკური გავლენის სფეროს განე-
კუთვნებოდა და რომაული ცივილიზაციის არეალში იმყოფე-
ბოდა.

ნურც ის გამოგვრჩება მხედველობიდან, რომ რომის იმპე-
რიის გავლენის სფეროში მოქცეული მდინარე მტკვრის სათა-
ვის ქვაბული, იბერიის სამეფოს განუყოფელი კოლას მხარე
(სტრაბონისეული - xorZene), პოლიტიკური ვითარებებიდან გა-
მომდინარე, დროთა განმავლობაში რომის პოლიტიკურ სისტე-
მას დაქვემდებარებულ ხან სომხეთის და ხანაც კოლხეთის
სექტორში იყო მოხვედრილი.

აქვე დავძენ, კოლას პროვინციას სტრატეგიულად განუზომელი მნიშვნელობა ენიჭებოდა, რამდენადაც კოლხეთი იბერიას და იბერია კოლხეთს, ისევე როგორც მესხეთი იბერიას და იბერია მესხეთს და პონტოს ზღვას უმთავრესად მტკვრის ხეობით უკავშირდებოდა. მოგეხსენებათ, რომი დაპყრობით პოლიტიკას გზებზე კონტროლის დასაწესებლად ახორციელებდა და, ამდენად, ადვილად სავარაუდოა, რომ ნახსენები მიზეზის გამო მტკვრის ხეობა, რომაელთა დისლოცირების განსაკუთრებული ადგილი ყოფილიყო.

ახლა კი იმის შესახებ, რომ რომის მოკავშირეობა, იმპერიის სასარგებლოდ სამხედრო ოპერაციებში მონაწილეობას ავალდებულებდა მოკავშირე ქვეყანას. ასეთნაირად, პროვინციის მოსახლეობის მამაკაცებს, რომლებიც რომაელთა არმიის დამხმარე კორპუსის ანდა სულაც რომაული ლეგიონის წევრები იყვნენ სამხედრო სამსახურის პირნათლად დასრულების შემდგომ ჰონესტა მისიონ, შეეძლოთ რომის მოქალაქენი გამხდარიყვნენ და რამდენადაც აუხილია განლაგებულები იყვნენ პროვინციებში, ამდენად, ისინი, როგორც რომის მოქალაქეები, რეგიონში რომაული სამართლის გამავრცელებლად გვევლინებოდნენ (რანოვიჩი, 1949). ნათქვამთან დაკავშირებით ბუნებრივია გავიხსენოთ, რომ დამხმარე კორპუსის წევრები იმპერიის სამხედრო ძალის ნახევარს შეადგენდნენ (გადფელოუ, 1935: 71-72).

თავისთავად ცხადია, საუკუნეების განმავლობაში რომის მოკავშირეობის გამოისობით, რომის იმპერიის ინტერესებისათვის ნებისთ თუ უნებლიედ მებრძოლ ქართველთაგან მრავალს რომის მოქალაქეობა ექნებოდა მინიჭებული. ამის დასტურად შეგახსენებთ, რომ კოლას პროვინციიდან არც ისე შორს, ტრაპეზუნტში (კოლას ხეობის მოსახლეობის მონათესავე ტომებით დასახლებულ მხარეში), ჯერ კიდევ იმპერატორ ნერონის დროს ახ.წ. 63 წელს, როდესაც რომმა გააუქმა პონტოს სამეფო და თავის პროვინციად აქცია, ტრაპეზუნტში მდგომი სამეფო ჯარი რომაულ კოჰორტად იქნა რეორგანიზებული და მეომრები რომის მოქალაქეები გახდნენ (საქ. ისტ. ნარკვევები, 1970: 538). ამასთანავე, არ უნდა დაგვავიწყდეს ისიც, რომ ქართულენოვან სამყაროში საუკუნეების მანძილზე რომაული საჯარისო შენაერთები იყო დისლოცირებული, რომლის ჯარისკაცებიც რომის მოქალაქეები იყვნენ და რომელთა მიმართაც რომაული მართლმსაჯულება აღესრულებოდა.

ნურც ის გამოგვრჩება მხედველობიდან, რომ რომის მოქალაქის მამრობითი სქესის შთამომავალი კანონიერი ქორწინებიდან თავისთავად რომის მოქალაქე ხდებოდა.

მეტად მნიშვნელოვანია ის გარემოებაც, რომ კარაკალას კანონი Lex Antoniniana de civitate, 212 წლიდან მოყოლებული, რომის იმპერიის არსებობამდე მოქმედებდა და ამ კანონის აღსრულებას რომაელები დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ იმპერიის სივრცეში მოსახლე დაპყრობილი ხალხების რომანიზაციის განსახორციელებლად (ჰამბერტი, 1991: 303).

ვინაიდან იბერიის სამეფოს კოლას მხარეში გარკვეული პერიოდის განმავლობაში რომაული სამართლის შესაძლო არსებობა ისეთ საკითხთა რიგს მიეკუთვნება, რომლის გარშემო წერილობითი წყაროები არ გაგვანჩნია, ამის გამო, მარავალმხრივ საგულისხმოა, მატიანეში ჩაწერილი, კოლაელი ყრმების სიკვდილით დასჯის ეპოქისათვის, იბერიის სამეფოს სატახტო ქალაქში მცხოვრები წარმართის სათაყვანებელი ღვთაებისადმი დამოკიდებულების ამსახველი ინფორმაცია - „...მ ჩემდა, ნუ უკუე და-სამე-ვაკლე დიდებასა დიდისა ამის ღმრთისა არმაზისსა, ანუ შე-სამე-ვსცეთ სიტყუად ებრაელთა თანა, გინა მოგუთა თანა სმენისა; და რომელ იტყვან უცებნი უცხოსა ვისთვსმე ღმრთისა, ნუ უკუე პოოს რამე ბიწი და მცეს მე მახვლი იგი მისი, რომლისაგან ეშინის ყოველსა “... (მოქც. მირიან მეფისა, 1955: 89). როგორც ციტირებული ფრაგმენტიდან ნათლად წარმოჩნდა, წმიდა ნინოს მოღვაწეობისა და კოლაელ ყრმათა წამების ეპოქისათვის იბერიის სამეფოს დედაქალაქის მკვიდრს გაცნობიერებული აქვს, რომ სალოცავი ღვთაებისადმი დაუდევრობით ქება-დიდების დაკლების შემთხვევაში ანუ სათაყვანებელი კერპისადმი რწმენის დანაკლებებისათვის სასიკვდილო განაჩენს დაიმსახურებს. მაშინ, როდესაც იმავე პერიოდისათვის, მდინარე მტკვრის სათავის მოსახლეობა გაქრისტიანებული ყრმების რელიგიურ დანაშაულში მხილებას, არა რწმენის, არამედ სამსხვერპლო შენაწირის უჭმელობის ანუ ქმედების შესაბამისად განსაზღვრავს.

ასეთნაირად, იბერიის დედაქალაქში მცხოვრებ წარმართთა და იბერიის პროვინციის - კოლას ხეობის წარმართების განსხვავებული დამოკიდებულება რელიგიურ დანაშაულში დადანაშაულების თაობაზე გვაფიქრებინებს, რომ კოლას პროვინციაში მართლმსაჯულება გარკვეული პერიოდის განმავ-

ლობაში ქართველთა სატახტო ქალაქისაგან განსხვავებული კანონმდებლობით აღესრულებოდა.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ რელიგიურ დანაშაულში მხილება არა რწმენის, არამედ ქმედების საფუძველზე რომაული კანონმდებლობისათვის იყო დამახასიათებელი, რადგან რომაელები ღვთაებისადმი თაყვანისცემას გარეგნულად გამოხატული ქმედებით ასრულებდნენ და ამდენად, სავარაუდოა სამსხვერპლო შენაწირის უჭმელობის საბაბით რელიგიურ დანაშაულში დადანაშაულება კოლას პროვინციაში რომაული იურიდიული ნორმების გათვალისწინებით იყოს განხორციელებული.

ასე რომ, ყოველივე თქმულის საფუძველზე, დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, თუკი წმიდა ნინოს მოღვაწეობისა და კოლაელი ყრმების სიკვდილით დასჯის ეპოქისათვის იბერიის სატახტო ქალაქში — მცხეთაში, წარმართთა შორის რელიგიურ დანაშაულად რწმენის შემცირება მიიჩნეოდა, ხოლო, კოლას ხეობის წარმართებმა გაქრისტიანებული ყრმების რელიგიურ დანაშაულში მხილება სამსხვერპლო შენაწირის უჭმელობის ანუ ქმედების საფუძველზე განსაზღვრეს, ესე იგი კოლას პროვინციაში რომაული სამართლის რეცეფცია განხორციელებულა.

და ბოლოს, ვიდრე საპასუხო წერილს დავასრულებდე, გემართებს საგანგებოდ გავეცნოთ, თუ როგორ მსჯელობს ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი ნაწარმოების შექმნის დროის განსაზღვრის თაობაზე. მისი აზრით, თხზულების დასათარიღებლად „...გასათვალისწინებელია იმჟამინდელი ქრისტიანული ეკლესიის საღვთისმეტყველო პრაქტიკაც, რაც უკეთ დაადასტურებდა აღნიშნული ჰაგიოგრაფიული საკითხავის უძველესობას...“ (გრიგალაშვილი, 2010: 25). აი, ისიც, ია გრიგალაშვილის პირადი დაკვირვება: „...წამებაში“ აღნიშნულია: ხუცესს როდესაც შეატყობინეს ყრმათა შესახებ, მან “მოიჭსენა სიტყუად იგი სახარებისად“. საგულისხმოა, რომ სწორედ III საუკუნიდან ღვთისმსახურებაში მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს საკითხავები ახალი აღთქმიდან. შედარებით გვიანდელ ჰაგიოგრაფიულ ძეგლებში ბიბლიის თემატიკა ძირითადად კონკრეტული ეპოქათა საღვთისმსახურო საკითხავების მიმდევრობას შეესაბამება. „წმიდა კოლაელ ყრმათა წამებაში“ მხოლოდ სახარებიდანაა ციტირება მოხმობილი, რაც მისი უძველესობის დასტურად მიგვაჩნია...“ (გრიგალაშვილი,

2010: 25). რა შეიძლება ითქვას ამგვარ შესხედულებაზე? გავკადნიერდები და ვიტყვი: ქალბატონი გრიგალაშვილის ნაწერი უკომენტაროდაც თავად მეტყველებს მტკიცებულებათა ბუნდოვანებას, რაც გვაძლევს საფუძველს, ვთქვათ, რომ თხზულების დასათარიღებლად წარმოდგენილი თვალსაზრისი სრულიად დაუსაბუთებლად გამოთქმული მოსაზრებაა.

დამოწმებული ლიტერატურა:

- ბარამიძე, 2003 - ბარამიძე რ., ქართული მწერლობის სათავეებთან, ლიტერატურული ძიებანი, XXIV, 2003.
- გადფელოუ, 1935 - Goodfellow Ch., Roman citizenship, Lancaster, 1935.
- გრიგალაშვილი, 2010 - გრიგალაშვილი ია, კოლაელ ყრმათა წამების დათარიღების საკითხი, დიდაჭარობა, 2010.
- თვარაძე, 2005 - თვარაძე რ., მოგონებათა წიგნი, 2005.
- მაშკინი, 1945 - Н.А. Машкин, Из истории римского гражданства, Известия академии наук сср, 1945, #5.
- მროველი, 1955 - მროველი ლ., ქართლის ცხოვრება, ტ.I, 1955.
- საქ. ისტ. ნარკ. 1970 - საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ.I, 1970.
- პაკროვსკი, 1999 - И. А. Покровский, История римского права, 1999
- რანოვიჩი, 1949 - А. Ранович, Восточные провинции Римской империи в I—III вв, 1949
- ჩოლოყაშვილი, 2003 - ჩოლოყაშვილი ბ., უძველესი ქართული მარტიროლოგიური თხზულება, თბ., 2003.
- ხორენაცი, 1984 - ხორენაცი მოვსეს, სომხეთის ისტორია, თარგმნა, შესავალი და შენიშვნები დაურთო ალექსანდრე აბღალაძემ, 1984
- ჰამბერტი, 1991 - М. Humbert, Institutions politiques et sociales de l'antiquité, Paris, 1991